

26. Raymond Queneau'nun *Zazie Metroda* adlı yapıtında kız çocuk imgesi**Eylem AKSOY ALP¹**

APA: Aksoy Alp, E. (2022). Raymond Queneau'nun *Zazie Metroda* adlı yapıtında kız çocuk imgesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö11), 425-436. DOI: 10.29000/rumelide.1146656.

Öz

Oulipo oluşumunun öncülerinden ve *Biçem Araştırmaları* (1947) adlı yapıtın yazarı Raymond Queneau, 1959 yılında yayımlanan *Zazie Metroda* adlı yapıtı ile daha geniş kitleler tarafından tanınır oldu. Biçem konusundaki duyarlılığı ile bilinen yazar, çoğunlukla diyalog biçiminde yazdığı bu yapıtıyla gündelik konuşma diline yaklaşılarak yeni bir yazma biçimi ortaya koymaya çalışmıştır. Yazarın modernitenin sonucunda ortaya çıkan dilsel ve biçimsel arayışını daha da iyi yansıtabilmek için başkişi olarak yaşadığı olumsuzluklar nedeniyle erken yaşta büyümüş ve çocukluğu çalınmış bir kız çocuğu olan *Zazie*'yi seçmesi, olayları onun arınmış dili ile yansıtmaya çabası dikkat çekicidir. Queneau, *Zazie* karakteri üzerinden kurguladığı yapıtında, *Zazie*'nin bakış açısı ve açık sözlülüğü aracılığıyla yeni bir dünya ve algılama biçimini yansıtmıştır. *Zazie* rahatsız edici sorularıyla yetişkinleri zora sokar, onların sınırlarını zorlar ve içinde bulunduğu dünyayı olduğu biçimiyle kabul etmeyi reddederek, her konunun hem romanın diğer kişileri, hem de okuyucu tarafından ayrıntılı bir biçimde sorgulanmasına katkıda bulunur. Bu açılardan *Zazie* karakteri, Gilles Deleuze ve Félix Guattari'nin ortaya koyduğu "oluş" kavramının gerçekleşmesi için gerekli minoriter durumların temelini oluşturan ve dünyanın nasıl algılanacağı konusunda büyük bir öneme sahip olan "kız çocuk-oluş" kavramını anımsatmaktadır. Makalemizde, felsefi ve kuramsal bir kavram olan "oluş"un, yazınsal bir metin olan Raymond Queneau'nun *Zazie Metroda* adlı yapıtına nasıl yansıdığını Deleuze ve Guattari'nin felsefi kuramı çerçevesinde değerlendirmeye ve kız-çocuk imgesinin metne kattığı farklı anlamları ortaya koymaya çalışacağız.

Anahtar kelimeler: Raymond Queneau, *Zazie Metroda*, Gilles Deleuze ve Félix Guattari, kız çocuk-oluş, kız çocuk imgesi

The image of the girl child in Raymond Queneau's *Zazie in the Metro***Abstract**

Raymond Queneau, one of the pioneers of the Oulipo literary group and the author of *Exercises in Style* (French version: 1947, English version: 1958), became more widely known with *Zazie in the Metro*, original version in French published in 1959. Known for his sensitivity to style, in this work, which he wrote mostly in the form of dialogue, the author tries to put forward a new way of writing by approaching the daily spoken language. In order to better reflect his linguistic and stylistic quest as a result of modernity, the author chose *Zazie* as the lead character, a girl who grew up at an early age and whose childhood was stolen due to the negativities she experienced. The author also made an effort to narrate the events with the purified language of *Zazie*. In his story, which he built on the character of *Zazie*, Queneau tries to reveal a new world and a way of perception through *Zazie*'s point of view and frankness. *Zazie* puts adults in trouble with her disturbing questions, pushes their limits.

1 Dr. Öğr. Üyesi, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü (Ankara, Türkiye), eylemaksoy@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0896-7537 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 21.06.2022-kabul tarihi: 20.07.2022; DOI: 10.29000/rumelide.1146656]

By refusing to accept the world as it is, she also contributes to the questioning of all topics by characters of the novel as well as its readers. In these respects, the character of *Zazie* reminds us of the concept of "becoming a girl child", which is the most fundamental of the *minoritaire* conditions necessary for the realization of the concept of "becoming" put forward by Gilles Deleuze and Félix Guattari, and has a great importance in how the world is perceived. This article will evaluate how "becoming", a philosophical and theoretical concept, is reflected in Raymond Queneau's literary work *Zazie in the Metro* within the framework of Deleuze and Guattari's philosophical theory, and will try to reveal the different meanings added by the image of girl child.

Keywords: Raymond Queneau, *Zazie in the Metro*, Gilles Deleuze and Félix Guattari, becoming a girl child, image of girl child

Giriş

Raymond Queneau Türkçeye "Potansiyel Edebiyat Çalışmaları" olarak aktarılan "Oulipo" (fr. *Ouvroir de littérature potentielle*) oluşumunun öncülerindedir. 1947 yılında yayımlanmış olduğu *Biçem Araştırmaları* (fr. *Exercices de style*) adlı yapıtı ile Fransız yazınında biçem tartışmalarına yeni bir boyut kazandırmıştır. 1959 yılında yayımlanan ve yayımlandıktan sadece bir yıl sonra Louis Malle tarafından sinemaya uyarlanan *Zazie Metroda* adlı yapıtı ise daha geniş kitleler tarafından tanınmasına katkı sağlamıştır. Biçem konusundaki duyarlılığı ve yeni yazma biçimleri konusundaki arayışı ile bilinen yazar, çoğunlukla karşılıklı konuşma (fr. *dialogue*) biçiminde yazdığı bu yapıtıyla gündelik konuşma diline olabildiğince yaklaşmış, ortaya koyduğu yeni bir yazma biçimi ile yazını biçemsel açıdan sorgulamakla kalmayıp, yarattığı ve işlev olarak var olan düzeni bozma (fr. *perturbateur*) (Bethlenfalvai, 1979: 18) görevi yüklediği kız-çocuk karakteri *Zazie* ile Dünyayı algılama biçimlerimizi de sorgulatmayı amaçlamıştır.

Yazarın modernitenin sonucunda ortaya çıkan dilsel ve biçemsel arayışını daha da iyi yansıtabilmek için başkişi olarak yaşadığı olumsuzluklar nedeniyle erken yaşta büyümüş ve çocukluğu çalınmış bir kız çocuğu olan *Zazie*'yi seçmesi, olayları onun arınmış dili ile yansıtmaya çabası dikkat çekicidir. Queneau, *Zazie* karakteri üzerinden kurguladığı öyküsünde, onun bakış açısı ve açık sözlülüğü aracılığıyla yeni bir dünya ve algılama biçimi ortaya koymaya çalışır. *Zazie* rahatsız edici sorularıyla yetişkinleri zora sokar, onların sınırlarını zorlar, onları sarsar ve içinde bulunduğu dünyayı olduğu biçimiyle kabul etmeyi reddederek, her konunun hem romanın diğer kişileri, hem de okuyucu tarafından ayrıntılı bir biçimde sorgulanmasına katkıda bulunur. Bu açılardan *Zazie* karakteri, yazın alanında karşımıza çıkan çocuk karakter sınıflandırmalarından ayrılarak, Gilles Deleuze ve Félix Guattari'nin ortaya koyduğu "oluş" kavramının gerçekleşmesi için gerekli minoriter durumların en temelini oluşturan ve dünyanın nasıl algılanacağı konusunda büyük bir öneme sahip olan "kız çocuk-oluş" kavramını çağrıştırmaktadır. Queneau, hem birey olarak hem de toplumsal olarak farklı oluş biçimlerini algılama ve var olma biçimlerini kökünden sorgulama yetisine sahip olan *Zazie* aracılığıyla ciddi bir toplum ve yazın sorgulamasına girişir. Makalemizde, felsefi ve kuramsal bir kavram olan "oluş"un, yazınsal bir metin olan Raymond Queneau'nun *Zazie Metroda* adlı yapıtına nasıl yansıdığını Deleuze ve Guattari'nin felsefi kuramı çerçevesinde değerlendirmeye ve kız-çocuk imgesinin metne kattığı farklı anlamları ortaya koymaya çalışacağız.

1. Yazında çocuk

Yazın alanında diğer karakterlerin çeşitlenmesiyle birlikte çocuk karakterler de 19. yüzyılda önce şiirde, sonra da romanda olmak üzere yaygınlaşmaya başlamıştır. (Bethlenfalvay, 1979: 17) Özellikle bu dönemden sonra birçok yapıtta çocuk kahraman ya da roman kişisi karşımıza çıkmaktadır. Erkek çocuk figürü serüvenleri ve eylemleri ile ön plana çıkarken, kız-çocuk için durum biraz daha farklıdır. Yazında karşımıza çıkan kız-çocuk imgesi genelde uslu, iyi terbiye almış, toplumun genel kurallarına uygun davranan kişilerden oluşurken, bu durumun 1865 yılında yayınlanan Lewis Carroll'un *Alice Harikalar Diyarında* adlı yapıttaki Alice karakteri ile değişmeye başladığını söylemek yanlış olmaz. (Drouin, 2017: 3-4) Ancak farklı dönemlerde ve farklı yazınsal akımlar içinde farklı çocuk kahraman tiplerinin karşımıza çıktığını anımsatmakta fayda var. Özellikle 19. yüzyıl Fransız Edebiyatındaki çocuk figürleri üzerine çalışmasında, Marina Bethlenfalvay üç temel çocuk kahraman tipinin ön plana çıktığının altını çizer. İlk olarak “başka yerden gelmiş çocuk” ya da “romantik şiirin melek-çocuğu” ismini verdiği çocuk karakterlere örnek olarak özellikle Victor Hugo, Alphonse de Lamartine ya da Marceline Desbordes-Valmore'un şiirlerindeki çocuk figürleri verilebilir. 20. yüzyıla baktığımızda, bu tanıma en uygun örnekler Antoine de Saint-Exupéry'nin *Küçük Prensi* (1943) ve Alain Fournier'nin *Grand Meaulnes*'üdür (1913). (Bethlenfalvay, 1979: Chapitre 1) Bethlenfalvay sınıflandırmasında ikinci olarak “kurban-çocuk” ya da “realist romanın küçük kurbanı”na (fr. *martyr*) yer verir. Yazarın korumadığı, tüm sefaleti ile gözümüzün önünde canlandırdığı bu çocuk figürü çoğunlukla eğitici ve ahlaki bir kaygı ile resmedilerek toplumsal sınıf farklılıklarına ve toplumsal adaletsizliğe dikkat çekmek amacıyla kullanılır. Çoğunlukla bir hayat kadınının çocuğu olan bu kişilere en iyi örnek Victor Hugo'nun *Sefiller*'indeki Cosette ve *Gülen Adam*'ındaki Gwynplaine ile Jules Renard'ın *Havuçkafa* (fr. *Poil de carotte*) olarak Türkçeye çevrilen karakteridir. (Bethlenfalvay, 1979: Chapitre 2) Bu sınıflandırmanın üçüncü sırasında ise “dünya çocuğu” diye çevirebileceğimiz (fr. *L'enfant du monde*) ya da natüralist romanın “iyi yabanisi” (fr. *le “bon sauvage”*) yer almaktadır. Bu çocuk tipi hayata sıkı sıkıya bağlı, neşeli, iyimser, başının çaresine bakabilen, canlı, güçlü, içinde bulunduğu koşullara ayak uyduran ve geleceğe dönük kişilerdir. Toplum tarafından yaratılan kırılğan, korunmaya muhtaç çocuk kalıplarına uymadığı için de yazındaki “bonsauvage” mitine benzetilir. En iyi örnekleri Emile Zola'nın *Rougon-Macquart* serisindeki çocuklar ile Victor Hugo'nun *Sefiller*'indeki Gavroche karakteridir. 20. yüzyıla gelindiğinde ise Romain Rolland'a 1915 Nobel Edebiyat Ödülünü almada katkısı tartışma götürmez olan *Jean-Christophe* adlı yapıtı ve yapıtın ana kişisi gösterilebilir. İnceleyeceğimiz Raymond Queneau'nun *Zazie Metroda* adlı yapıtındaki başkışı Zazie de bu sınıflandırmaya eklenebilir. (Bethlenfalvay, 1979: Chapitre 3) 20. yüzyıl ile birlikte yeni bir çocuk figürünün karşımıza çıktığı vurgusunu yapan Marina Bethlenfalvay, bu dönemde zayıf, kırılğan, hassas ve büyüklerin dünyasına maruz kalan çocukların ön planda olduğunu ortaya koyar. “Başkalarının çocuğu” ya da “modernite tarafından yabancılaştırılmış çocuk” olarak adlandırdığı bu son sınıflandırmasına Marcel Proust, Jean-Paul Sartre ya da Nathalie Sarraute gibi yazarların çoğunlukla özyaşamöyküsel özellikler taşıyan çocuk kişiler örnek verilebilir.

20. yüzyılın başından itibaren, özellikle psikanaliz alanında Freud'ün bireyin oluşumunda çocukluk döneminin önemine vurgu yapması ile çocuğa ve çocukluk dönemine gösterilen ilgi de artmıştır. Çocukluk dönemine vurgu yapan yazarların amaçları çok farklı olabilir. İster bilinçli olsun, ister bilinçsiz, çoğu yazarın yapıtında çocuk figürünü kullanmasının başlıca nedenleri kişiliğinin bilinmeyen psikolojik yanlarını ortaya koymak, toplumsal olarak kendini tanıtmak, çocuğu şiirselliğe ve hayal dünyasına giriş aracı olarak kullanmak, toplumun eleştirisini yapmak, mistik arayışı ya da metafizik sorgulamaları gerçekleştirmek olarak sıralanabilir. (Seyfrid, 1996: 34-35) Çocuk, masumiyeti ve insanın başlangıcını temsil eder. Altın Çağ olarak da adlandırılan çocukluğu, Proust gibi yazarlar ideal bir varoluş olarak görürler; çünkü tüm duyguların en doğal biçimiyle yaşandığı dönemi işaret eder. Tıpkı

kadında olduğu gibi, çocukta da Barthes'ın vurguladığı gibi “duyguların şeffaflığı” söz konusudur çünkü ikisi de doğal bir biçimde kalbin dili ile konuşmaktan çekinmezler. (Seyfrid, 1996: 40)

Modernleşmeyle birlikte çocuk figürleri de giderek karmaşıklaşır, çeşitlenir ve var olan sınıflandırmalara sığmayan, “başkaldıran-çocuk” ya da “yetişkin-çocuk” gibi yeni figürler ortaya çıkar. Başkaldıran-çocuk figürü büyüklerin dünyası ve bakış açısıyla çatışan ve bu dünyayı sorgulayan karakterler olarak kendilerini gösterirler. Jean-Paul Sartre'ın *Sözcükler* adlı özyaşamöyküsel yapıtındaki başkışı ile *Bir Şefin Çocukluğu* adlı yapıtındaki Lucien Fleurier karakteri buna örnek olarak verilebilir.

Diğer yandan gerçeküstücüler çocuk figürüne yeni bir bakış açısı getirerek çocuğun sınırsız düş gücüne, yeni ve olağandışı bakış açısına, bilinçaltına yakın bir yaratma gücüne sahip olduğuna vurgu yaparlar. Buna örnek olarak geçirdiği bir kaza nedeniyle yatağa mahkûm olan Paul ile kardeşi Elisabeth'in odalarını engin hayal güçleri ile sahneye çevirerek sürekli oyunlar oynayan çocukları anlatan Jean Cocteau'nun *Müthiş Çocuklar*'ı (fr. *Les Enfants terribles*, 1929) gösterilebilir.

Petr Vurm ortaya koyduğu yetişkin-çocuk sınıflandırmasındaki en ayırt edici konunun kişinin yaşı konusundaki çelişkiler ve “fiziksel, zihinsel ya da duygusal ve dilsel yaşı konusundaki belirsizlikler” olduğunu vurgular. (Vurm, 2014: 97) Vurm, bunun yazarlara birçok açıdan yarar sağladığını, yazarın yetişkin-çocuk kişinin bakış açısını yerine göre çocuk ya da yetişkin bakış açısına yaklaştırarak, yetişkinin kültürel birikimi ile çocuğun doğallığı arasında gidip gelmesine olanak sağladığını belirtir. (Vurm, 2014: 103)

Emilie Drouin ise kadın-çocuk kavramını ortaya atarak, bunu fiziksel görünüş olarak bir çocuğa benzeyen ancak davranışsal olarak yetişkin bir kadını andıran tutumlar sergileyen kişi olarak tanımlar. Özellikle Alice karakteri üzerinden açıkladığı kadın-çocuk sınıflandırmasında dil kullanımı ile kelime oyunlarının ön planda olduğunu vurgular. Bu açıdan bakıldığında, bolca kelime oyunu kullanan ve çocuk dilinden uzak, argo ve gündelik yetişkin dili ile konuşan Zazie karakterinin bu tanımlamaya uyduğu söylenebilir. Jakobson'un tanımladığı biçimiyle “dil şüresellik özelliğine” bir başkaldırı niteliğinde olan Zazie'nin dili, onun kişiliğini ve onun üzerinden imgelenen düşünce dünyası konusunda okura bilgiler sunar. Drouin, kadın-çocuk (fr. *l'enfant-femme*) ve çocuk-kadın (fr. *la femme-enfant*) arasındaki farklılığa da açıklık getirir. Çocuk-kadın yaş olarak yetişkin olan ancak çocuksuluğu baştan çıkarma yöntemi olarak kullanılmaktan çekinmeyen ve kişinin oluşumunda cinselliğin çağrıştırmaları ön planda olan kadın olduğunu vurgular. (Drouin, 2017: 22) Çocuk-kadın cinsiyetini ve cinselliğini kendisi ortaya koyarken, kadın-çocuğun algısında cinsiyet ya da cinsellik yoktur ancak karşısındaki kişiler ona bir cinsiyet yüklerler ve onda cinsel bir eğilim görürler; çünkü başkalarının gözünde ondaki var olmakta olan kadın ön plandadır. Bu bağlamda erkek çocuklar yetişkin-çocuk olabiliyorken, kız çocuklarının yetişkin-çocuk durumundan ziyade cinsiyetli bireyler olarak algılanmaları, kaçınılmaz olarak kadın-çocuk olmalarını beraberinde getirir. Yani kız-çocuk aslında erkeğin bakışı ile erotize edilen (kösnülleştirilen) ve bu nedenle de çocukluğu elinden alınan konumundadır. Bu bağlamda, yetişkin-çocuk tanımlamasından farklı olarak yapılan kadın-çocuk tanımlaması bizi Deleuze ve Guattari'nin genel olarak oluş, özel olarak ise kadın-oluş ve kız çocuk-oluş kavramları üzerine düşünmemiz gerektiği sonucuna götürür.

2. Zazie ile simgelenen dünya

Zazie'nin oldukça çarpıcı ve acıklı bir öyküsü vardır. Alkolik babası tarafından tecavüze uğramak üzereyken, annesi Zazie'nin gözleri önünde babasını bir balta ile öldürür. (Queneau, 2011: 42, 45-46) Sonrasında uzunca bir dava ve yargılanma süreci olur. Annesi beraat ettikten sonra bu kez de annesinin yeni sevgilisi Georges Zazie'nin “çevresinde dolanmaya başlar”. (Queneau, 2011: 46) Annesi onu da öldüremeyeceği gerekçesiyle Georges'dan ayrılır ve yeni tanıştığı kişi ile Paris'te bir hafta sonu geçirmek üzere Zazie'yi iki günlüğüne dayısı Gabriel'e emanet eder. Zazie'nin annesinin bu konuda içi rahattır ve Zazie bunu şu şekilde açıklar: “Anlaşılan ondan korkmama gerek yokmuş.” “Peki neden?” “Bilmem valla. Daha dün geldim, anlayacak zamanım olmadı.” (Queneau, 2011: 46) Metnin devamında sürekli anlamını merak ettiği ve tam olarak ne olduğunu bilmese de sezindiği “homoseksüel” (eşcinsel) sözcüğü bunun ip uçlarını verirken, metnin sonunda aslında hiçbir kişinin görüldüğü gibi olmadığı sonucu bu konuya açıklık getirir. Gabriel evli bir erkek gibi görünerek durumunu gizlemeye çalışsa da, “tatlı tatlı” konuşan eşi Marceline'in aslında Marcel adında bir erkek olduğu ortaya çıkar. Kitaba başlığı veren, ancak grev nedeniyle Zazie'nin Paris'te olduğu süre boyunca kapalı olan modernitenin önemli simgesi “metro” tekrar işlemeye başlasa da, Zazie yaşadıklarından yorgun düştüğü için çok merak ettiği metroya ancak uykusunda binebilir.

Zazie'nin karakter olarak en dikkat çekici yanı kuşkusuz yaşıdır ya da yaşı konusundaki belirsizliktir. Marguerite Duras ile *L'Express* için verdiği röportajında, Queneau buna açıklık getirmek yerine daha da kafa karıştırmaktan geri kalmaz. Queneau, metinde de 14-15 yaşında olduğunu ima edecek biçimde konuşan Zazie'yi (Queneau, 2011: 75) alıntıyla 14 yaşında olduğunu vurgulayan Duras'ı düzelterek, “daha az” diye yanıt verir. Sonrasında ise kitabı yazmak için geçirdiği 5 senenin ve serüvenlerin sürdüğü 36 saatin sonucunda, bu sürede ne yaptığını soran annesine “Yaşlandım” diye yanıt veren Zazie'ye rağmen yaşlananın yazar olarak kendisinin olduğunu, onun zihninde Zazie'nin ise gençleştiğini ve artık 11, 12 yaşlarında olduğunu vurgular. (Duras, 1959) Kitabı sinemaya uyarlayan Louis Malle, René Gilson'la gerçekleştirmiş olduğu bir söyleşisinde, Zazie'yi Lolita figürüne yaklaştırmamak amacıyla 4 yaş gençleştirdiklerinin ve Zazie'nin filmde tam olarak 10 yaşında olduğunu altını çizer. (Gilson, 1960) Zazie karakterini oynayan oyuncu Catherine Demangeot da film çekildiğinde tam olarak 10 yaşındadır. (Drouin, 2017: 29)

Görünüş olarak her ne kadar kısa saçlı ve erkek çocuğundan farksız olsa da, Aurélie Maurin Souvignet'nin Zazie için “erkek çocuğu da olabilirdi” (Maurin Souvignet, 2007: 90) saptaması tartışmaya açıktır. Taksisine binen Zazie'yi tanımakta güçlük çeken Sanctimontronlu durumu şu şekilde açıklar: “Aa, Jeanne Lalochère'in kızımıymış,” dedi sürücü. “Böyle oğlan kılığında tanıyamamıştım.” (Queneau, 2011: 97) Kadınsı olmasa bile onun dünyayı algılamasının ve ona olan bakışın bir erkek çocuğunun algısından ve ona olan bakıştan farklı olduğu tartışma götürmezdir. Deleuze ve Guattari açısından bakarsak, Zazie ancak bir kız çocuğu olabilir; çünkü ancak bir kız çocuğu bu denli kısıtlamayla karşılaşmış onlara karşı çıkma bilincine sahip olabilir. Erkek çocuk olması, tıpkı erkeğin kadın karşısındaki konuma yaklaşması ve oluş olasılıklarını sınırlaması anlamına gelirdi. Erkek Fatma görünüşüne sahip olması, onun duyumsamasının derinliğinden bir şey almazken, ona yöneltilen bakışın da farklılaşmasının önüne geçmez.

Ne yetişkin ne de çocuk, ya da hem yetişkin hem de çocuk olarak yansıtılan Zazie, her ne kadar dış görünüş olarak bir erkek çocuğuna benzese de, cinsiyeti konusunda kesinlik vardır: “Anladık, sonra sorarsın,” dedi Fedor Balanoviç. “Erkeklerin konuşmasını kesme.” (Queneau, 2011: 105) (“Laisse causer les hommes.” (Queneau, 2017: 153)) Böylesi bir durumda, sözlerini kesen erkek çocuğu olsaydı,

kuşkusuz cevapları erkekler yerine yetişkinler olurdu. O nedenle kendisine yetişkinlerin bakışları, davranışları ve konuşmaları aracılığıyla erkek çocuktan farklı oluşu sürekli olarak hatırlatılır ve o da böylece cinsiyetinin farkına varır. Erkek çocuğa göre daha erken ve daha yoğun bir şekilde farklılığı hatırlatılan kız çocuğu için farklılığı aracılığıyla dünyayı algılama biçimleri de derinlik ve çeşitlilik kazanır.

Öte yandan, *Zazie* tam anlamıyla savaş sonrası “baby-boom” neslinin temsilcisi konumundadır. Tüm o dönem çocukları gibi “soda ve blujin” sever, metroya olağanüstü bir merak ve hayranlık duyar, bit pazarındaki Amerikan mallarını merak eder; dolayısıyla da karşımıza Amerikan rüyasının yansıması olarak çıkar. (Maurin Souvignet, 2007: 88) 68 Kuşağını oluşturan bireylerden biri olan *Zazie*, Fransız toplumunda yeşermekte olan tüketim toplumunun eleştirisini ve her yönüyle toplumsal eleştiriye kendinde barındıran, görünenin aksine çok yoğun ve çok anlamlı bir yapıttır.

Zazie'nin meraklı bir kız çocuk oluşu ve aklına gelen her şeyi açıkça sorması, bilmediği konular ile sözcükleri sorgulaması, merak ettiği konularda ısrarla cevap araması onun önemli özelliklerinden bir diğeridir. Duyduğu ve anlamını bilmediği ama yaşı gereği sezinlemeye başladığı her şeyi sorgulayabilme yetisine sahiptir: “Tekerek tam olarak nedir?” diye sordu. “Bilezik mi? dibek mi? nonoş mu? eşcinsel mi? İnce farklar mı var arada?” (Queneau, 2011: 112) Sorulan soruların işlevine değinecek olursak, aslında yanıtlar aramak yerine, yanıt bulamadıkça sorularını artıran ve ısrarcı olan *Zazie*, dil ve sorduğu sorular aracılığıyla dünyayı anlama ve daha iyi algılama peşindedir. “Bu kız bir şeyi kafaya koydu mu bir daha unutmuyor,” diye belirtti hanım, gözleminin özgün olduğunu sanıyordu. (Queneau, 2011: 89) Bu bağlamda dilin işlevine yönelik de bir sorgulamayı ortaya koyar, dilin asıl işlevi olan iletişim ve öğrenme, yerini bir güç ve üstün gelme savaşına bırakır. *Zazie*'nin soruları da çevresindeki yetişkinler tarafından tam da bu nedenle geçiştirilir. Dil üzerindeki üstünlüklerini yitirmenin, dünya ve diğerleri üzerindeki üstünlüğün yitirilmesi anlamına geldiğinin bilincinde olan yetişkinler bu denli meraklı olan kız çocuğu ile doğru bir iletişime geçme yetisine sahip değillerdir. Sürekli olarak onu eleştirmek ve aşağılamaktan geri kalmayarak üstünlüklerini korumanın peşindedirler:

Turandot yürekler acısı titremlerle:

“Evimde bir ufak şıllık istemiyorum,” diyor. (Queneau, 2011: 22)

“Pişkinliğe bak! Suçüstü. Bu ufaklık bit pazarında adam araklıyordu. Umarım, hiç değilse Araplara satmıyorsunuz onu.” (Queneau, 2011: 51)

“Yeğenin, senin orospu yeğenin.” (Queneau, 2011: 77)

“Tam bir katır,” dedi Gabriel içli içli. (Queneau, 2011: 89)

“*Zazie* kimin umurunda. Ufak kızlardan tiksiniyim, ekşidir, ööh. Oysa sizin gibi güzel bir kadın... dinime imanma...” (Queneau, 2011: 137)

Zazie'nin babası artık hayatta değildir ve *Zazie* ile annesi arasındaki ilişki de tartışmalıdır. Oysa, “(k)işinin ilk çocukluk döneminde, çevresiyle ilişkilerinin dolayımı anne ve babadır; çocuğun gerçekliği kavramasında bir tür “gereç” işlevi görürler.” (Aktulum, 2021: 379) Anne babasının boşluğu ile tamamen bağımsız bir birey olarak karşımıza çıkan *Zazie*, her koşulda olası tehlikelere karşı tetiktedir ve kendisini korumayı çok iyi öğrenmiştir. Bu bağlamda yetişkin gibi davranan bir çocuk olarak, çocuk gibi davranan yetişkinlerin arasında, olmayan otoritenin boşluğunu kendisi ile doldurur ve kendi eğitimini kendisi sağlamaya çalışır. Annesinin kendisini emanet ettiği dayısı Gabriel iki günlüğüne *Zazie*'nin ebeveyni konumunda olsa da, *Zazie*'den onay almadan bunu ifade edemez: “Sizden rica edeceğim, bırakın da kendi bildiğim gibi yetiştireyim şu ufaklığı,” dedi. “Sorumuyeti benim üzerimde. Değil mi, *Zazie*?” (Queneau, 2011: 114) Bu bağlamda *Zazie* sanki Jean-Jacques Rousseau'nun çocuk eğitimi üzerine

yazdığı *Emile* adlı yapıtında vurguladığı şu savı doğrular gibidir: “Bir adam yetiştirmeye kalkışma cesaretini göstermeden önce, insanın kendisinin adam olmuş olması gerektiğini anımsayın; insanın göstermek istediği örneği kendinde bulması gerekir.” (Rousseau, 2019: 95) *Zazie* yozlaşmış ve hiçbir şeyin görüldüğü gibi olmadığı bir dünyada kendisine bir “gereç” bulamadığı için algılamaya çalıştığı dünyayı alt-üst ederek kavramaya çalışırken, okuru da “yersiz-yurtsuzlaştırır” ve onu toplumsal olduğu kadar yazınsal bir sorgulamanın içine çeker.

Düşüncesini söylemekten hiçbir zaman çekinmeyen, yetişkinlerin tüm tutarsızlıklarını yüzlerine vurmaktan geri kalmayan *Zazie*, yetişkin bilincine ve kullandığı dile yansıyan çocuksu ve naif bir duruşa sahiptir. “Saint-Montron’da da metro olsaydı! Değil mi ufaklık?” diye soran Sanctimontronlu’ya şu şekilde çıkarır: “İneklığın bu türüsü özellikle midemi bulandırır,” dedi *Zazie*. “Sanki bizim orada metro olabilirmiş gibi.” (Queneau, 2011: 100) Ya da gezdirdikleri turistlerin yemeğini ucuza getirmeye çalışan Fedor Balanoviç ile dayısı Gabriel’e verdiği cesurca yanıtta olduğu gibi: “Siz ikiniz de basbayağı sahtekârsınız,” dedi *Zazie*. (Queneau, 2011: 106) Meyhanede tattığı yemek konusunda ise sözünü yine sakınmayan *Zazie*, masadaki yetişkinler tarafından Galyalıları dayanan Fransız mutfağına saygı göstermesi gerektiği anımsatılınca yine aynı açık sözlülükle haykırır. “Ne olursa olsun,” dedi *Zazie*, “bu bokun (el kol) iğrenç olduğunu söylememe engel olamazsınız.” (Queneau, 2011: 114) Ancak çocuksu yanı da metin içinde karşımıza çıkar, dondurmasını yerken takındığı tutum bunu açıkça gözler önüne serer: “Benim için de.” dedi *Zazie*, çilek ile çikolatanın tatları konusunda yöntemli ve karşılaştırmalı deneyler yapmaktaydı. (Queneau, 2011: 105)

Öykü olay örgüsündeki kişilerden farklı bir anlatıcı tarafından 3. tekil şahıs ile anlatılsa da ve Roland Barthes öykünün Queneau’nun bakış açısından anlatıldığını vurgulasa da (Barthes, 2018: 131), bakış açısı olarak yer yer *Zazie*’nin düşüncelerine yer verilerek metne zenginlik katıldığını söylemek yanlış olmaz. *Zazie*’nin çok da olumlu bakmadığı Dul Mouaque anlatılırken kullanılan olumsuz tanımlamaların *Zazie*’nin bakış açısının yansıması olduğu ortadadır: “Kart kadın gizemli olduğu kadar da esrik bir biçimde: “Güvenim var,” dedi. (Queneau, 2011: 111) *Zazie* karakteri, olayları gören ve anlatan anlatıcı olmasa da, bakış açısı metne sızan ve sözleri kadar bakış açısı ile de olaylara müdahale edebilen bir kişi konumundadır. Bu bağlamda okuyucu üzerindeki gücü de yadsınamaz. Ortaya koyduğu farklı bakış açısı ile okuyucuya da katkıda bulunur ve oluş sürecinde yol gösterici olur.

Burlesk bir parodi (fr. *parodie burlesque*) (Drouin, 2017: 58, 64) biçiminde kurgulanan romanın sonunda tiyatrodaki kapanış sahnelerini andıran bir çözülme olur. Tüm maskeler düşer ve tüm yanlış anlamalar bir bir ortaya çıkar. Kimse aslında görüldüğü kişi değildir. Gabriel’e Gariella denmesinde sahnede bir kadını canlandırması kadar, eşcinsel oluşunun da etkisi vardır; eşi Marceline ise aslında kadın değil, Marcel adında bir erkektir. Uzamlar da sıkça karıştırılır; ancak bunun Kilise başta olmak üzere var olan kurumları önemsememe, hatta eleştirme amacı olduğunu unutmamak gerekir: “Onlara Sainte-Chapelle’i gösterdiğimi unutuyorsun.” dedi. “Saftirik,” dedi Fedor Balanoviç, (...). “Ticaret mahkemesini gezdirdin onlara.” (Queneau, 2011: 107)

Roland Barthes yazmış olduğu *Zazie ve Yazın* (fr. *Zazie et la littérature*) adlı yazısında, *Zazie*’nin var olan gençlik mitini yıktığına vurgu yapar. *Zazie* bir şey inşa etmekten öte, var olan düzeni bozar. Bu bozma işi hem kendisine hem de okuyucuya kaçış çizgisi oluşturma olanağı sunar. Ayrıca, *Zazie* kullandığı dil ile de var olan düzeni sorgulatmayı ve düzeni bozmayı amaçlar. Barthes’in da vurguladığı gibi, alışılmadık ve düzensiz dili ile *Zazie* herkesi “düzene çağırır.” (Barthes, 2018: 134-135) Barthes’a göre *Zazie*’nin kullandığı dil soyutluktan uzak, dilin somut anlamları üzerine kurulu olan bir nesnel’dir. Çocuk saflığıyla dil göstergesinin soyut olan gösterileni ile ilgilenmez, sadece göstereni ve

nesnenin kendisi ile ilgilenir. Hatta gösteren de o kadar önemsiz kalır ki çoğu zaman ya yazılışı ya da okunuşu “zazice”ye uygun biçime getirilir. “Coca cola” sözcüğünün “caco calo”ya dönüşmesi, “homosexuel” sözcüğünün “homosessuel” ya da “hormosessuel”e (Queneau, 2017: 117) kayması, ya da İngilizce “bleu jeans” sözcüğünün “bloudjinnzes” (Queneau, 2017: 61) olarak karşımıza çıkması dil aracılığı ile sorgulandıktan sonra yıkılmak istenen düzenin zaten bozulduğuna vurgu yapar.

Paris'in entelektüel mahallelerinden biri olan Saint-Germain-des-Près'nin yazılışının (fr. *Singermindépré*) hem “maymun” (fr. *singe*) hem de birinin davranışlarını kötü bir biçimde taklit etmek anlamına gelen Fransızca “singer” eylemini içermesi, aslında Queneau'nun *Zazie* aracılığıyla döneminin entelektüel kesimine yönelttiği bir eleştiri olarak da yorumlanabilir. (Drouin, 2017: 76) Diğer yandan, sözcülerinin kimilerini sonlandırmak için sürekli olarak yinelediği “götüm” (fr. *mon cul*) sözcüğünü kendisine yöneltilen sözselsel ve dilsel tanımlamalara karşı çıkmak için kullandığını belirtmekte yarar var. (Drouin, 2017: 79-80) Bu bağlamda Seyfrid'in de belirttiği gibi, yazındaki çocuk kişilerin yetişkinler için oldukça çarpıcı olabilen duygusal şoklar ve dramatik durumlar yaratmaya uygun bir zemin oluşturduklarını *Zazie* örneği üzerinden gözlemleyebildiğimizi söyleyebiliriz. (Seyfrid, 1996: 24-25) Bu bağlamda Kubilay Aktulum, *İmgelem Çözümlemesine Giriş* adlı yapıtında çocukluk gibi “dinamik arketiplerin” yaratıcı imgelemi harekete geçirme özelliğinden söz eder. (Aktulum, 2021: 147) Sürekli olarak merak eden, hareket halinde olan, Paris'i keşfetmek için dayısının evinden kaçan *Zazie*, ele avuca sığmaz. Çocuk oluşu *Zazie*'ye istediğini yapma, düşünme ve söyleme özgürlüğü, Queneau'ya da onun aracılığıyla istediğini söyletme olanağı tanır.

Roland Barthes, *Zazie Metroda* adlı yapıtın hem ciddi hem de komik bir yönünün olduğunu vurgulayarak tam da bu nedenle eleştirmenler tarafından farklı yorumlandığına dikkat çeker. Bazıları bu yapıtı ciddi bir inceleme gerektiren ciddi bir yapıt olarak değerlendirirken, bazıları gayri-ciddi ve incelemeye değmez olarak değerlendirir. Son olarak bazı eleştirmenler ise metinde ne ciddiyet ne de komik bir yön olmadığını altını çizerek, metni anlamadıklarını dile getirirler. (Barthes, 2018: 136) Queneau, *Zazie* aracılığıyla ütöpik bir kişi yaratarak, kullanılan dili de sorgulayarak yazın alanındaki tartışmalara yeni bir boyut kazandırır. Barthes'a göre “Queneau Yazınla savaşılan ilk yazar değildir”. (Barthes, 2018: 131) Metninde konuşma diline yaklaşan Queneau'nun dilsel ve biçimsel seçimleri Louis-Ferdinand Céline'in *Düşüncelere Karşı Biçem* (fr. *Le style contre les idées*, 1987) adlı yapıtında ele aldığı konularla benzerlik gösterir. Céline öyküsünü anlatmak istemediğini, kendisini okuyan okura olayları hissettirmek amacıyla olduğunu; ancak bunu akademik dille, güzel biçimle başaramayacağı kaygısını dile getirir. (Céline, 1987: 54) Kullanılan bu konuşma dilinin metni canlı kıldığını ve yapıtta tiyatral bir yazma biçimi kullanıldığını unutmamak gerekir. Bunun en önemli somut göstergesi olarak metnin karşılıklı konuşma (fr. *dialogue*) biçiminde yazılmasının yanı sıra, metin içinde parantez içinde bolca sahne belirleyicilerinin (fr. *didascalie*) kullanılmasını gösterebiliriz: “gülümseme” (Queneau, 2011: 67), “sessizlik” (Queneau, 2011: 65), “el kol” (Queneau, 2011: 64), “ayrıntılar” (Queneau, 2011: 28), “tikintili yoksama”. (Queneau, 2011: 98)

3. Çocuk-oluş üzerine

Oluş kavramı Deleuze ve Guattari'nin özellikle *Bin Yayla* (Fr. *Mille plateaux*, 1980) adlı yapıtlarında ortaya koydukları ve sonrasında yalnızca felsefe alanında değil, yazın alanında da yansımalarını görebildiğimiz bir kavramdır. Deleuze ve Guattari'ye göre erkek-oluş diye bir oluştan bahsetmek olası değildir. Tüm oluşlar içinde ise kadın-oluş temel olarak alınmalıdır. Çünkü kadın, erkeğin karşısındaki minoriter konumu nedeniyle tüm oluşları deneyimleme potansiyeline sahiptir. Tıpkı azınlık-oluş gibi, kadının da içinde bulunduğu durum, onun dünyayı, çevresinde olup bitenleri ve diğer insanları anlama

yetisini koruyabildiği ya da çeşitlendirebildiği ve çoğunluğun bakış açısına kendisini soyutlayabildiği anlamını taşır. Rosi Braidotti'nin de vurguladığı gibi bireyin içinde bulunduğu mevki, yani toplumdaki konumu, onun bilinçlenme düzeyini de ifade eder:

“‘Mevki’ kendi kendine atanabilen ya da tasarlanabilen bir özne konumu değildir. Mevki, kolektif olarak paylaşılan ve inşa edilen, birlikte işgal edilen bir uzay-zamansal alandır. Başka bir ifadeyle, yerleşik olduğumuz mevkinin büyük bir kısmı, kendi dikkatimizden kaçır, çünkü bizim için o kadar tanıdık, bize o kadar yakındır ki onu aslında göremeyiz bile. Bu yüzden ‘mevki politikası’, bir politik uyanışı ve dolayısıyla ötekilerin müdahalesini gerektiren bir bilinç yükseltme sürecine atıfta bulunur.” (Braidotti, 2019: 51-52)

Ancak, Deleuze ve Guattari'nin altını çizdiği ve diğer oluşların hepsinden, kadın-oluştan bile, daha da önemli olan kız çocuk-oluştur. Hannah Stark'ın da vurguladığı gibi “Kız muazzam bir güce sahiptir, çünkü o çatlakları bulur ve anlam sistemlerini krize sokacak kopuşlara neden olur.” (Stark, 2018: 166) Kız çocuk, ne bir kadındır, ne de bir çocuk, ancak aynı zamanda hem hâlâ bir çocuktur hem de kadın olma potansiyeline sahiptir. Bu nedenle de tüm oluşları, oluş olasılıklarını bünyesinde barındırır. Deleuze ve Guattari için kız çocuk hız ve yavaşlık ilişkisi üzerine kurulu “kaçış varlıkları”dır. Her ne kadar çelişkili olsa da, genç kızın geç kalmasının nedeni hızdır çünkü belirli bir süre içerisinde çok fazla şey yapmış ve çok fazla uzamda bulunmuştur. (Deleuze, Guattari, 1980: 332) Bu genç kız tanımlaması tam olarak Zazie'nin 36 saat geçirdiği Paris'te yaşadıklarını anımsatır. O kısacık sürede o kadar çok serüven yaşamıştır ki, metnin sonunda hafta sonu boyunca ne yaptığını soran annesine verdiği “Yaşlandım!” (Queneau, 2011: 164) yanıtı bu bağlamda anlamlıdır.

Oluşumuzun önündeki en temel engel bedenle ilgilidir çünkü önce bedenlerimiz bizden çalınır ve bedeni ilk çalınan, kadından da önce, kız çocuğudur; ona sürekli olarak nasıl davranması gerektiği vurgulanır: “Öyle davranmayı bırak, küçük bir kız çocuğu değilsin artık, erkek Fatma değilsin... Kendisine bir tarih veya tarihhöncesi dayatmak için önce kızın oluşu çalınır. Kız örnek gösterilerek ve arzusunun nesnesi olarak tanımlanarak egemen olma hikayesi yazılır.” (Deleuze, Guattari, 1980: 338-339)

Diğer yandan Deleuze ve Guattari müziği, müzikaliteyi ve müzikte tekrarlanan nakarati ve çocuk oyunlarını anımsatan tekerlemeyi (fr. *ritournelle*) çocukla ve kadınla ilişkilendirirler; Zazie'nin diline doladığı ve tüm var olan düzeni sorgulama aracı olarak kullandığı “götüm” (fr. *mon cul*) sözcüğü onun çocuk oluşuna vurgu yapar niteliktedir. (Deleuze, Guattari, 1980: 368)

“Zazie, eğer sen Invalides'i ve gerçek Napoléon'un gerçek mezarını görmek istersen, ben seni götürürüm,” diyor.

“Napoléon götüm,” diye yanıtıyor Zazie. “O şavalak hiç mi hiç ilgilemiyor beni, hele o salak şapkası da.”

“Peki, ne ilgilemiyor seni?” (Queneau, 2011:11)

Turandot yükseklerden bir havayla:

“İşlerimle ilgilenmen büyük incelik,” dedi.

Zazie de:

“İncelik götüm,” diye bastırdı. (Queneau, 2011:23-24)

“Dur, dur, sevgili yavrum, bu zavallı müsyünün canını acıyorsun. Büyüklere böyle davranmamak gerekir.”

“Büyüklere götüm,” diye yanıtladı Zazie. “Sorularıma yanıt vermek istemiyor.” (Queneau, 2011:86)

“Eğitici götüm,” diye yorumladı Zazie. (Queneau, 2011:87)

Dildeki bu müziği veren şeyin biçem olduğunu vurgulayan Louis-Ferdinand Céline, bunu başarabilmek için konuşma dilinin içinden geçmek gerektiğini söyler. Halk dilinden alınabilecek ve metne yeni bir soluk katacak oldukça fazla dilsel şaka (fr. *des vannes*) vardır ve bunların unutulmaması için metne yedirilebileceğini en iyi gösteren yazarlardan biri de kendisidir. (Céline, 1987: 56) Queneau'nun metninde de dil oyunları (fr. *calembour*) ile gündelik ve argo dil kullanımı oldukça yoğundur.

Bilindiği gibi, Queneau'dan önce dil ile ve dil sayesinde başkaldırı gerçekleştiren yazarların başında Rabelais gelir. Céline'e göre Rabelais herkese uygun bir dil gerçekleştirebilmeyi umuyordu. Böylelikle dili demokratikleştirmeyi amaçlıyordu. Her türlü kuruma, başta entelektüelliğin simgesi Sorbonne olmak üzere, krala, Kiliseye, biçeme, yani kurulu olan her şeye karşıydı. Ancak Céline, bu konuda Rabelais'nin başarısız olduğu ve Fransız dilinin çeviri eserlere esinlenerek tek düze ve tek sesli bir biçim almaktan kurtulamadığı saptamasını yapsa da (Céline, 1987: 76), özellikle savaş sonrası Fransız yazınının bu konuda bolca örnekler sunduğunu vurgulamak gerekir. Bunlara örnek olarak en başta bu eleştiriyi getiren Céline'in yapıtlarının yanı sıra Queneau'nunkileri, özellikle de *Zazie Metroda* adlı yapıtı gösterebiliriz. Rabelais'den beri süregelen bu çoksesli roman geleneğini, sözlü dilin de gücünü kullanarak ortaya koyan Queneau, yarattığı kız çocuk figürü ile var olan her türlü düzenin eleştirisini ortaya koymakla kalmayıp, tüm kuralları çiğneyen karakteri Zazie'den yararlanarak çok ciddi bir sorgulamanın içine girer. Rabelais'nin konuşma dilini yazı diline geçirme çabasının boşuna olmadığını kanıtlanmasına, biçim ile içeriği birleştiren bir biçem yaratabilmeyi başarmıştır. Céline, Fransızcanın en eski zamanlarından beri kaba bir dil (fr. *une langue vulgaire*) olduğunu unutmamak gerektiğini hatırlatarak (Céline, 1987: 77), gündelik halk dilini yazıdan ayrı tutanlara, tıpkı Queneau gibi karşı çıkar.

Zazie'nin dil ile olan olağandışı bağı da Deleuze ve Guattari'nin dil üzerine yapmış oldukları saptamaları anımsatır. Onlara göre dilin temel yapı taşı kuralları olan cümleler değil, kuralsız da olsa anlam içeren "sözceler"dir (fr. *énoncé*). Öğretmen çoğunlukla bir şey öğretmek için değil, öğrencileri üzerinde üstünlük kurmak için konuşur. Dolayısıyla dil inanılmak için değil, itaat edilmeyi sağlamak için vardır. Dilbilgisi kuralı ise sözdiziminin göstergesi olmaktan önce gücün göstergesidir. Bu konuda verdikleri örnek Lewis Carroll'un öğrenci öğretmen örneğidir. Alt kattaki öğrencilere söylemek istediğini araçlarla ileten öğretmen öğrencilerden bambaşka bir yanıt alır; çünkü dil yanlış anlaşılmalardan sonucu bozulmuştur. (Deleuze, Guattari, 1980: 95-96) *Zazie* de bir bakıma Alice karakterinin Fransız yazını içindeki en önemli örneğidir. Özellikle dili sorgulaması ve var olan dilsel kuralları yadsımakla kalmayıp bunları alaya alması, onun otorite karşısındaki gücünü ve oluş yollarının ne denli açık olduğunu gösterir. Deleuze ve Guattari dil konusunda Emile Benvéniste'in sözeleme kuramından örnek verirken, Mikail Bakhtine'in çokseslilik kuramına da değinirler. Bir sesin içinde birçok başka ses olduğuna vurgu yaparak her türlü söylemin dolaylı anlatım olduğuna vurgu yaparlar. Dil bizi kendi kurallarına tabi tutan kurumların başında gelir. (Deleuze, Guattari, 1980: 97) *Zazie*'nin dilsel başkaldırısı onun oluşunun temelini oluşturur. Yarattığı bu çoksesli dünya da aslında Bakhtine'in "karnavalesk" kavramını çağırıştırır. (Hartmann, 2013: 160)

Argo dile oldukça hakim gözükse Zazie'nin dili Céline'in argo üzerine yapmış olduğu saptamalarla daha da anlam kazanır. Céline'e göre argo bir sözlük aracılığıyla değil, nefretle üretilir ve sefaletin gerçek duygularını ifade etmek için vardır. Aslında argo işinin patronuna ondan nefret ettiğini söylemesine yarar. (Céline, 1987: 91) *Zazie Metroda*'da argo kullanan Zazie'nin yaşama karşı olan öfkelerini ve nefreti anlayabiliyorsak da, diğer kişilerin de argo kullanımları gözden kaçmaz. Zazie'nin öyküsündeki diğer karakterlerin hepsinin savaşın tanıkları olduklarını ve tıpkı Zazie gibi savaşın gerçeklerinin ve vahşetin etkisinde kaldıkları dikkate alınırsa (Maurin Souvignet, 2007: 88-89), tüm karakterler

tarafından kullanılan ve normalleştirilen argo, içinde buldukları durumu eleştirme ve yadsıma aracıdır.

“Bilincin evrensel yüzü olarak azınlık oluşun (fr. *devenir minoritaire*) adı bağımsızlıktır (fr. *autonomie*)” diyerek, Deleuze ve Guattari oluşun da bir bağımsızlık mücadelesi ile olası olabileceğine vurgu yapar. Zazie alabildiğine bağımsız, özgür, her türlü konuda başının çaresine bakabilecek, alıştığımız kız çocuğu kodlarından uzak ve o kodları bile isteye kıran biridir. Cinselliği tam anlayamamış olsa da, bunu bile lehine kullanmaktan çekinmeyen ve kendisine cinsiyetli ve sübyancı bir bakış sergileyebilecek erkekleri çok iyi sezinleyerek onları bu konuda tedirgin, hatta tehdit eden bir tavır içindedir. Kadınsılaştırmadan, ama içindeki kadın-oluş potansiyelinin ayırımında olarak davranmayı başarabilen bir kız çocuk figürü olarak karşımıza çıkar.

Zazie Metroda adlı yapıtta yapılan eleştirilerden genel olarak sanat ve sanatçılar da payını alır:

“Ama ben Gabriel’in numarasını o kadar gördüm ki iyice bıktım artık. Hiç yenilemiyor kendini. Ne yaparsınız, artistler böyledir çoğunlukla. Bir kez bir dalga buldular mı sonuna kadar kullanırlar. Şurasını da söylemek gerekir ki herkes böyledir biraz, herkes kendi türünde.” (Queneau, 2011: 144)

Metindeki en büyük merak konusu olan “eşcinsellik” konusunu da çözen Zazie, maddi anlamda modernleşmiş ama farklılıkları kabullenme konusunda sıkıntıları devam eden Fransız toplumuna da ders verir niteliktedir:

“Çok kraldın, biliyor musun?” dedi Zazie Gabriel’e. “Senin gibi eşcinsellere öyle her köşede rastlanmaz.”

(...)

“Neden bana eşcinsel demekte diretiyorsun?” diye sordu.

(...)

“Eşcinsel olsan da, olmasan da çok esastın,” dedi Zazie. (Queneau, 2011: 157-158)

Sonuç

İster biçimiyle, ister konusuyla olsun savaş sonrası Fransız yazınının önemli yapıtlarından olan *Zazie Metroda*, ilk bakışta bir kız çocuğunun iki gün boyunca Paris’te yaşadığı serüvenleri anlatan bir roman gibi gözükse de, bir serüvenin anlatımından öte, kız çocuğu imgesinin çoğulluğu ve sağladığı geniş bakış açısı sayesinde tüm toplumun ve toplumda var olan düzenin dil aracılığıyla sorgulamasına dönüşmüştür. Biçem konusundaki duyarlılığı ile bilinen Queneau, incelediğimiz yapıtı ile alışılmış yazın kalıplarını alt üst ederek Rabelais’den beri süregelen çoksesli roman geleneğini, sözlü dilin gücünü kullanarak tekrar canlandırmayı başarmıştır.

Queneau, çağdaş yazının yarattığı çocuk tiplerini harmanlayarak oluşturduğu kız çocuk karakteri Zazie ile, entelektüeller, sanatçılar, siyasiler, Kilise, yazın, kadın-erkek eşitliği, cinsel özgürlük başta olmak üzere birçok konuya dikkat çekerek, çağdaş yazının döneminin önemli konularını sorgulamak ve sorgulatmak amacı olduğunu hatırlatır. Ayrıca, bunu yapabilmesinin yolunun hem başkişisini hem de onun aracılığıyla okurunu “oluş” içerisine sürüklemekten geçtiğinin ayırımındadır.

İnsanı olduğu biçimiyle yansıtmayı amaçlayan Queneau, insanın hangi biçimde olursa olsun idealize edilmesine karşı çıkar. (Hartmann, 2013: 164) Her zaman “oluş” içinde olan insan için ideal bir oluştan söz etmek olası değildir; ancak insan oluş olasılıklarını çoğaltabildiği ve çoğunluğun bakış açısından ve

kalıplarından uzaklaşabildiği oranda bir yenilik katabilir. Ona bu olanağı tanıyan da farklı bedenleşmiş ve bedeni gibi bilinci de “oluş” içinde olan kız çocuk imgesi olmuştur.

Kaynakça

- Aktulum, Kubilay (2021). *İmgelem Çözümlemesine Giriş*. İstanbul: Çizgi Kitabevi.
- Barthes, Roland (2018). *Eleştirel Denemeler*. (Çeviren: Esra Özdoğan). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Bethlenfalvay, Marina (1979). *Les Visages de l'enfant dans la littérature française du XIXe siècle : esquisse d'une typologie*. Genève : Librairie Droz.
- Braidotti, Rosi (2019). *Kadın-Oluş – Cinsel Farkı Yeniden Düşünmek*. (Çevirenler: Ece Durmuş, Münevver Çalılık). İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Céline, Louis-Ferdinand (1987). *Le style contre les idées*. Bruxelles: Editions Complexe.
- Deleuze, Gilles; Guattari, Félix (1980). *Mille Plateaux*. Paris: Les Editions de Minuit.
- Drouin, Emilie (2017). *Revisiter le mythe d'Alice – Le personnage d'enfant-femme chez Raymond Queneau et Marie-Sissi Labrèche*. Mémoire de Maîtrise. Université de Montréal. Erişim tarihi: 10.05.2022
https://papyrus.bib.umontreal.ca/xmlui/bitstream/handle/1866/20116/Drouin_Emilie_2017_memoire.pdf?sequence=8
- Duras, Marguerite (1959). “Uneuravek” (1) (Entretien avec Raymond Queneau). *L'Express* 22 janvier 1959. pp. 27-28. Erişim tarihi: 09.05.2022
<https://www.lettresvolees.fr/queneau/uneuravek.html>
- Gilson, René (1960). Louis malle – Zazie? Vous connaissez? (Entretien avec Raymond Queneau). *Cinéma 60*, n° 51. pp. 5-11. Erişim tarihi: 22.04.2022
<https://www.lettresvolees.fr/queneau/gilson.html>
- Hartmann, Marie (2013). Zazie dans le métro: Impertinences et désenchantements. *Roman 20-50*, 56, 157-167. <https://doi.org/10.3917/r2050.056.0157>
- Maurin Souvignet, Aurélie (2007). Zazie, une enfant moderne ?. *La lettre de l'enfance et de l'adolescence*, 67, 87-92. <https://doi.org/10.3917/lett.067.0087>
- Queneau, Raymond (2011). *Zazie Matroda*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Queneau, Raymond (2017). *Zazie dans le métro*. Paris: Gallimard – Folio.
- Rousseau, J.-J. (2019). *Emile*. (Çeviren: Yaşar Avunç). İstanbul: İş bankası Kültür Yayınları
- Seyfrid, Brigitte (1996). *Rhétorique des passions et romans d'enfance : l'exemple de Réjean Ducharme*. Thèse de doctorat. Université d'Ottawa. Erişim tarihi: 05.05.2022
<https://ruor.uottawa.ca/handle/10393/10027>
- Stark, Hannah (2018). *Deleuze'den Sonra Feminist Teori*. (Çeviren: Yonca Cingöz). İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Vurm, Petr (2014). *La création et la créativité de Réjean Ducharme : une redéfinition du roman québécois*. Frankfurt: Peter Lang.